॥अथअनुग्राहिकसत्रप्रारंभः॥श्रीशिवोहम्॥

शम्
७

श्रीगणेशायनमः॥ अथानुग्रहान्व्याख्यास्यामः॥ सायंहोमंजुहुयात्प्रातर्होमंचोपोदयंजुहुयात्प्रातर्होमंचोपास्तमयं
कालेनकालंनातिक्रमेदग्निहोत्रस्यदर्शपूर्णमासयोश्चातुर्मास्यपर्वणांपशुबंधस्याग्रायणस्यचवर्षासु
ऋतुसंधानेयद्यनस्तमितेजुहुयात्पुनरस्तमितेयद्युष्यायंपुनर्युष्यायंनस्तंदेन्नव्यथतइतिहविज्ञा
यते॥ ऋषयोहवाआसन्प्रायोगिकाआसंस्तेऽर्द्धमासायार्द्धमासायाग्निहोत्रमजुह्वुस्तस्मा
न्नावरआमयाव्यर्तीवासोऽर्द्धमासायार्द्धमासायाग्निहोत्रंजुहोति॥ चतुर्दशचतुर्दशानिसकृ
दुन्नयेत्कासमित्सरुध्योमः॥ सोऽर्धमासायकल्पतेहोमास्त्रयश्चत्वारःपूर्णाश्चतुर्दश
गार्हपत्येदक्षिणाग्नौस्तथापराण्यपास्कवस्तथामंत्राहोमोसभावसथ्ययोरेतेनैवचतुर्हमेन
प्रातर्होमोव्याख्यातः षण्मासाहुतेऽग्निहोत्रेदर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रायणेनपशुनावाग्नये
तंतुमतेऽग्नयेपथिकृतेऽष्टाकपालंनिरुप्याग्रयणंकुर्वीतसंवत्सराहुतेऽग्निहोत्रेदर्शपूर्णमा
साभ्यामनिष्ट्वाग्रायणेनपशुनाग्नयेतंतुमतेऽग्नयेपथिकृतेऽष्टाकपालंवाग्नयेवैश्वानरायद्वादश
कपालंनिरुप्यानहिताग्नोनानुजुहुयादपिवापूर्णाहुतिंहुत्वानाधीयतहोमानग्निहोत्रंदर्शपूर्णमा सौ
पश्चाग्रयणमिति सर्वमवाप्नोत्याग्रयणंकृत्वाहवनीयेवरंदद्यात्सोर्वीसभ्यस्थानेविज्ञायते॥ इंद्रियेण
वाएषवीर्येणदृश्यतेयस्यपितापितामहः सोमंनपिबेदिति॥ तस्माद्भक्षणाभोज्यानांमूलानांमपि
वापूर्णपात्रंदद्यान्नचैवनयजेत॥ अनुग्राहिकेप्रथमखंडं॥१॥ ॥ आज्येनिर्वपतिनदलाभे
तैलेनतिनिधिस्तदलाभेदधिपयोवानदलाभेपवपिष्टानितंदुलपिष्टानिवाद्भिःसंसृज्याज्यार्थान्

फलना
नाम
०

कुर्वीतदर्भाःपरिस्तरणतेषामलाभेपर्ववतीभिःकांडवतीभिरोषधीभिस्तरणार्थान्कुर्वीतकटसीरभ्रष्ठ
नलपरीवाहमृतपवल्वजवर्जेद्भिःप्रादेशानीध्मकाष्ठान्यरणिचतुरंगुलेसेधाषडंगुलविस्तारान्त्रुटिं
शत्संगुलदीर्घामूलादर्शंगुलमुत्सृज्यभ्रुवश्चान्यत्रांगुलंदेवयोनिरितिख्यातातत्रमंथेध्मतानि
त्रिमात्राः परिधयः शाखापवित्रंचप्रादेशमात्रावलंबिपाणितलचतुर्भागस्रुक्कपालप्रमाणंतान्य
ष्टोमहविषंसज्यगार्हपत्यप्रथमंतेनैवान्वयस्त्रिंशद्वात्रयस्त्रिंशद्वाध्वर्युरुत्तीयः कपाल
प्रमाणंवर्षीयोयः प्रकृपकर्षःस्यात्सर्वाणिकपाल निप्रथमप्रभृशकमात्रमितियदुक्तंद
व्यकृतुप्रावचाह्यश्वाभवंतित्रिहानस्यैवह्यस्यचतुर्दुष्टिःपुरोडाशेभवतिद्वावाएतौयोयेवमे
वावरिष्टंपिष्टलंपंकुर्वंतिनतीयाधेयेनाज्यभागाइज्येतेइतिगोतमस्तोनशौनकसोमइतिवाल्यः
क्रियतेचक्रुषीवाएतयज्ञस्ययदाज्यभागौयदाज्यभागावंतरियाच्चक्रुषीयज्ञस्यांतरि यादिति
हविज्ञायते॥२॥ अनुग्राहिकेद्वितीयखंडम्॥२॥ यदिवत्सेषकृतेषुगामाजाश्वोरावाहरन्नावि
द्धेरन्नमीयेरन्वाकथंस्नान्तायम्यप्रतीयादित्याहुराचार्याः प्रागर्धरात्रात्स्नायंदोहमाकांक्षेत्प्रा
ङ्मध्यंदिनादिति प्रातस्तासांयद्यागच्छेत्तांत्रिर्विग्राह्यंदोहयद्वितीयोद्विग्राह्यंतृतीयांत्रिर्विग्रा
ह्यंयदिसर्वंयथास्नातंयदिनेवागच्छेत्क्षीरंदुग्ध्वाब्राह्मणभ्यःपयोदद्याद्यत्सोधिगच्छेत्त्रिर्वि
ग्राह्यंदोहयेदनधिगतेचेत्सयस्यैवंपंचशरावमोदनंपिष्टयवागूर्वादद्यात्स्याद्धिज्ञायतेऽपशुना
वाएतत्पयोयद्धविरिवावितस्मादेतज्जुह्वति॥३॥ अनुग्राहिकेतृतीयखंडम्॥ ॥

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

पुत्रे जाते ऽथ्थस्यशमीगर्भस्यारणी आहरति दशांगुले द्वादशांगुले वा ताभ्यामग्निं मथित्वा तस्य कुमारस्य
जातकर्म करोति तस्मिन्नाम कुर्यात्तस्मिꣳ श्रूडा कारयेत्तस्मिन्नेवोपनयेत्तस्मिन्व्रतादेशं कुर्वीत तस्मि
॥२॥ न्भार्यामुद्वहेत्सशालाग्निः सऔपासनीयः पितुरग्नौवासꣳ स्कुरुतात्मावै पुत्रनामासीति दर्शनात्
ब्रह्मोदनिकं कृत्वा त्रेतारप्ययोः समारोपयंति समारोपितं पुनर्मथ्नंति मथित्वा तत्रापरिमितैः क्रतु
भिर्यजेत ॥ ४ ॥ अनुग्राहिके चतुर्थ खंडम् ॥ ॥ पंचाग्निकꣳ व्याख्यास्यामः ॥ सायं प्रातराधान
वदग्निप्रणयनꣳ श्मशानसमिधनपरिस्तरणपर्युक्षणꣳ व्याख्यातꣳ होमश्चाग्नेस्तेष्यपरिषद्यजुष सं
स्वस्तेति सभ्येऽजुहोत्यग्न आवसथ्यपरिषद्यजुषस्व स्वाहेत्यावसथ्ये होमशेषꣳ व्याहृतिर्यथाम्नातꣳ
हुतोनोहिर्बुध्न इति सर्वकालेऽग्नयणेचसभ्यावसथ्ययोर्जुहोति प्रणीतेसभ्यावसथ्यौप्रणयति
नकाम्यासुविज्ञायतेहपंचवाएतेप्राणापानसमानव्यानोदानाश्चेषाꣳ वाएतेधृत्यैगुप्त्यैपंचा
ग्नयः प्रणीयंतेपाङ्क्तोयज्ञोयावानेवयज्ञस्तमाप्नोध्नोति ॥ ५ ॥ अनुग्राहिके पंचमखंडं ॥ ५ ॥ ॥
अथप्रमायुकोऽग्नीनादधीतनरुनुर्नक्षत्रंनजोषपितुर्नसंभारानाहियेतनसार्परज्ञीसन्वाहन
१ घर्मशिरः प्राह्मब्रह्मौदनं नॅवत्तोहतदेदयनूभोभविष्यतीतिसंभारार्थंवाल्मीकवपादर्भꣳ श्रान्युप्य
मंत्रानावर्त्तयेहपृथिवीशमित्स्थाएषगर्भोयदश्वत्थस्तस्मादरणी आहृत्ताभ्यामग्निं मथित्वाप्रतिगा
र्हपत्यादध्रुवइतिदक्षिणाꣳ सरित्याहवनीयंभर्भुवःस्वरितिसभ्यावसथ्यौयदिप्राकूपूर्णाहुतेः
प्रमीयेतहुत्वापूर्णाहुतिमाहिताग्निर्विधिनादाहयेयुर्यद्ध्मांग्नेयीꣳ सꣳस्रावयद्ध्मांग्नेय्याइ
ष्टिसꣳ स्यकुर्यादम्रियमाणेचातऊर्ध्वमपरिमितैः क्रतुभिर्यजेत ॥ ६ ॥ अनुग्राहिके षष्ठंखंडम् ॥

प्रवसंतमेवमीज्योपादानमेनान्सोमार्थानग्नीनुसायंयजेतेष्टा वाग्नीनासुस्वर्गोनवाश्नुतिप्रामाण्याद्वीर
हावा एषदेवानाꣳ योऽग्निमुत्सादयतेइतितस्मान्नोत्सृजेत्सूर्येष्वग्निंहुत्वारात्सहारणिकान्नवतन्नः स
मनसाविसृजतुप्रहसान्नयेऽग्निमनेष्टकपालंनिर्वपेत्तू ॥ अनुग्राहिकेसप्तमंखंडं ॥ ७ ॥ ॥
अग्निहोत्रमप्यग्निहोत्रेणेवयजेतनसोमैर्नहविर्यज्ञैस्तस्याग्रयणंगार्हपत्येओदनꣳ श्रपयित्वा
ग्रयणदेवताभ्येहुत्वाप्राश्नीयादपिवानवेषुगामुत्सृज्यतस्याः पयसाऽग्निहोत्रंजुहुयात्सादक्षिणा
वत्सोवाप्रथमजः ॥ ८ ॥ अनुग्राहिके अष्टमखंडं ॥ ॥ -- वसंतेवेष्वयवानाꣳ सोमंचरुंनिर्व
पेद्ब्राह्मावाअन्याओषधयआरण्याअन्यायद्योषयोनपत्येरन्पिवानवेषुगामुत्सृज्यतस्याः पय
साग्निहोत्रंजुहुयात्सादक्षिणावत्सोवाप्रथमजः ॥ ९ ॥ अनुग्राहिकेनवमंखंडं ॥ ॥ पयसाजु
होतियवाग्वाआज्येनवादध्नावातिलैर्वातंदुलैर्वापुष्पैऽर्वाभाꣳ सेनवासोमेनवादध्याज्यतिलतंदु
लपुष्पफलसोमानामधिश्रयणंनस्यादग्निधारणंचनासोमयाजिनः सोमंजुहुयान्न फलैरारण्यवा
सिनोबदरकुवलकर्कंधुवर्जꣳ यदिसर्वंनपिदेत्पुंधनादियथालाभंहुत्वाहवनीयेसꣳसꣳसꣳजुहोमि
स्वाहेत्येवंब्रूयान्नतेवनयजेत ॥ १० ॥ अनुग्राहिके दशमखंडं ॥ पंचदशदक्षायणयज्ञेनस्वर्गकामोय
जेतनत्रोभाविज्याकालौद्वेपौर्णमास्योद्वेचामावास्येतत्रयापूर्वापौर्णमासीनुमतिर्योनरासाराकाया सा
पूर्वामास्यासासिनीवालीयोनरासाकुहुस्साग्नेयः पुरोडाशोऽग्नीषोमीयोद्वितीयः पूर्वस्यांपौर्ण
मास्यामैंद्राग्नोऽमावास्यायामैंद्रध्नरस्यांपौर्णमास्यामैत्रावरुण्यामिक्षोनरस्याममावास्यायामिं
द्रꣳ विश्वतस्पर्यानेशुभइतिदभ्रः आनोमित्रावरुणाघृतैर्गव्यूतिमुक्षꣳ वैश्वदेवेनवाजिनꣳ हिरण्यं

दक्षिणा॥११॥अनुग्राहिकेएकादशखंडं॥ अथयूपावटस्यविधिं व्याख्यास्यामः स्थूलः कुंभोवहुलोविपुलोव्या
वृतः कुटिस्कंधस्तकुक्षोगलुलः शुक्लग्रीवस्त्रावेष्टितः सुरभिलोहितोलक्षाजगंधोघृणाजगंधोऽस्यसारं
वुसारइसनिष्ठाः धनुःप्राकारोनुपूर्व्यासमोवहुशाखोवहुपर्णइति प्रशस्ताः एतेषामेवानुपूर्व्यात्रवा
रान्व्याख्यास्यामोमरणहुद्रोगा वाधोवर्षासुयआगारदाहेनास्यनश्यंतिप्रजायुवमरणीकाभवंति कु
ष्ठोऽमालआमयाव्यः श्राध्यकल्यानितिपूर्वेषूनरेषुप्रतिष्ठाकामं योगक्षेमंब्रह्मवर्चसं स्वर्गगमन
मितरेषुसर्वेषुवापिस्वर्गगमनम्॥१२॥ अनुग्राहिकेद्वादशखंडं॥ अथयूपस्यछेदनेवक्ष्यामः
प्रोंवंपातयेद्यद्यूर्ध्वमुन्नतेत्यन्यस्मिन्मानः करिष्यतीतिविद्याद्यदिमूलेस्फिरउदरावाधोयदिन
लेशिरसोयद्यनुवेष्टि तः पार्श्वावाधोयद्यग्निष्टाविछिद्येतप्रमायुकोयजमानस्यादिष्टस्पा
पत्नीयदिदक्षिणाज्येष्ठपुत्रोयद्यनरानुज्येष्ठोयदिदक्षिणापूर्वब्रह्मायदिदक्षिणापरोद्वातायद्य
नरापरोहोतायद्यनरस्यपूर्वाध्वर्युर्यजमानमनाम्नानं वाजुहुयात्त्रातारमिंद्रमितिक्राजंवंत्नोअग्नेमर्त
नोअग्नइसनाम्नातं यदिप्रपावटेखायमानेऽस्थिभस्मतुषकपालकेशावाविद्येरन्निदमहं यज्ञस्य
दुरिष्टंनिष्कृतामिसत्करेनिवपेदन्यत्रवानातिस्थूलः कार्यःक्रूरंप्रजानीपुनेअसणुरुभयमेवोनराय
ज्ञेनवैदेशअनुक्रमिष्यामोयजमानस्यांगुलिपरिग्रहेरशनाबंधनेशुल्वेननिर्यञ्जिमायनशुल्वमं
गुलिपर्वमिर्मिमीयतेताभिमंगुलिपर्वाणिदशभागमध्यात्प्रशनारत्नंतरेलक्षणस्यापचयएवमे
वोपरिष्टाद्दशनारत्नंतरेलक्षणस्यापचयः कुष्ठसंमितंखरंकरोतिचात्वालकर्मव्याख्यानं मयूव
रायपुनरुधियेतप्रमायुकोयजमानः स्यात्पुनरन्यथावास्यमिदंजपेन्मायज्ञं हिंसिष्टमिति

पंचभागोपरायूपाभवंस्फ्यनराषड्विभज्यंतआद्यादशरत्नेस्त्रिरत्निरिस्फ्यनरंधो॥१३॥अनुग्राहिकेत्र
योदशखंडं॥ अलेखोहोतुश्चमसऽउत्तरोब्रह्मणः स्रुतोवमृष्टऽआत्मांपार्श्वावमृष्टोयजमानस्ये
कलेखोमैत्रावरुणस्यद्विरेखोब्राह्मणाछंसिनस्त्रिरेखः पोतुर्मूखोनेष्टुरंजपादोषावाकस्या
ग्नीध्रस्य॥१४॥अनुग्राहिकेचतुर्दशंखंडं॥ अथसावनस्यपशोरुध्नोवपावदानस्यविभा
गं व्याख्यास्योहनसजिकेप्रस्तोतुः कंठंकुदाग्नीध्रस्यश्येनंवक्षऽउद्गातुर्दक्षिणंपार्श्वमध्वर्यो:
सव्यंप्रतिप्रस्थातुर्दक्षिणतऽउरुब्रह्मणः सव्यः सदस्यानामुभौनोसवनेष्वरुरश्वामुकावष्ट्वनयोः
साधारणौतौगृहपतेरवं स्कंधाः सवनिकास्त्रिश्यकीकसाअर्धं वैकर्तंचहोतुस्त्रिश्यकी
कसाअर्धं वैकर्तंचोन्नेतुस्त्रिश्यकीकराअर्धं वैकर्तंचशमितुस्त्रछमिताब्राह्मणायदद्याद्य
ब्राह्मणस्याज्ञाघनीपत्न्यास्तं साब्राह्मणायदद्याच्छिरासऽब्रह्मण्यशिरः स्फ्यहवाजिनंताए
वाताः षट्त्रिंशतमेकपदायज्ञं वहेतिषट्त्रिं शदक्षराहृदयावाहिताःपशवोवाहितः पुरुषोयएव
ं विद्वान्विभजेद्यथैवपिशाचाः सेनिकावातादकुर्यवदायवायव्यायमानुषःपुरोवाचतत्तदंमनु
ष्याविदुः॥१५॥ अनुग्राहिकेपंचदशखंडं॥ ॥षट्होतारंपाशुकारंभणीयादक्षिणादानमिति
परांगभनास्फ्यनिवर्तेरन्प्रस्तरंबर्हिः संनह्यतिस्थाबर्हिः शुल्बप्रभृतिमंत्रवत्संनह्यतीधंचतत्परि
धिपयस्याचेदनवंध्यासवनेस्रुचोमोवभृतादुन्नेतृयूपानुदेशः तिस्रः पयस्याइडेकयः का
मयेनसर्वमेयज्ञस्यासरस्वतीतिसएतास्तिस्रोव शाआलभेतयज्ञस्यसर्वतायायाद्यासंरसत्वाय
मैत्रावरुण्येवोनरोगार्हपत्यस्यपात्रेभ्यः सं स्त्रीर्यपात्राणित्रयुनक्तिस्फ्यकुस्रुवमाज्यस्थालीदोह

पात्राणि चमसश्च साद्यस्क्रोक्षपात्राणि दोहश्च दोहपित्राज्यं निरुप्य पर्यग्निकृता स्रुक्कृत्वं संमृज्यात्र पयस्या मग्नि
घार्योद्वास्याल्लुकृत्य पश्चादुत्तरवेद्याः सादयत्याज्य भागाभ्यां प्रचर्य पयस्यायानुबंध्यदेवता यजत्याज्येन द
वि काद्रुदांतं कर्म ॥ १६ ॥ अनुग्राहिकेषोऽशरसंडं ॥ ॥ अथ ऽऽ याजिकल्पं काम लक्षयिनः समामनंति
४ नसंतेवैश्वदेवेनेष्ट्वा ग्रीष्मे पुनर्वैश्वदेवेनयजेत वर्षास्वरुणप्रघासैरिष्ट्वा शरदि पुनर्वरुणप्रघासैर्य
जेत हेमंते साकमेधैरिष्ट्वा शिशिरे पुनः साकमेधैर्यजेत तत्रोभावित्याकालेश्वोभूतेभुना सीर्य ऽ
सद्योवाग्र परिरूवैर्यजेत तस्यहविषामेकैकेनाक्षवहयजेत प्रसाद्य स्कैर्यजेत प्रकारांतरे प्रातरा हुतिं ऽ
हुत्वापूर्वाण्हेवैश्वदेवेनयजेत मध्यान्हेवरुणप्रघासैरपराण्हेसाकमेधैः श्वोभूतेभुनासीर्य ऽ सद्यो
वाथसमस्तैर्यजेत श्वोभूतेवैश्वदेव ऽ श्वोभूतेवरुणप्रघासाह्न ऽ साकमेधाः श्वोभूतेभुनासीर्य ऽ स
द्योवाजसाएषयथास्वर्गं लोकमेनियः समस्तैश्चातुर्मास्यैर्यजेत स एतैरिष्ट्वैतैः पशुभिः सोमेनेष्ट्वा यं
५ जेतापिवरुणप्रघासांतूभैश्चानरपार्जन्यादीनांचविंशतिहविषामिष्टिं निर्वपति त्र्यंबकपुनरूरुत्वर्ज ऽ
समानोऽवभृथः पितयज्ञश्च साकमेधिकस्तेत्रावयवः सद्यः समाप्नुयात् ॥ १७ ॥ अनुग्राहिकेसप्त
दशखंडम् ॥ ॥ व्याख्यातोऽश्वमेधः पुरुषमेधश्चसर्वमेध ऽ व्याख्यास्यामः तस्याहर्गणस्त्रीण्याश्व
मेधिकानि पंचपौरुषमेधिकानि वाजपेयोऽप्तोर्यामाणोयदहरप्तोर्यामस्तदहस्सर्वाणिसर्वी ऽ वनस्प
तीनां पुरस्तात्स्विष्टकृतोरसं जुहोत्येष एव निरर्गलोदक्षिणाकाले सर्वस्वं ददातीत्युक्तं कुल्याना मंग्यात्मन्य
ग्नींस्समारोपये दित्याहुस्तेहैतदाग्निधान ऽ हस्तस्य यत्राणिस्तस्मात्पाणौसमारोपये दित्याहुस्तेह
यस्यवा मुष्यदिश्यय द्यज्ञयस्तामग्निमुखोजपेदित्याहुस्तेयत्रवाएनत्कृत्वयजमान ऽ संत ऽ यज्ञस्या

शीर्षछेदिनिष्क्रांतिस्तत्रयानिसा ऽ स्पर्शिकानिनतानिक्रियेरन्धर्मपात्राणिदेवनाद्रव्यमितिसामान्यसंनि
पातेऽक्षरसामान्याद्विशेषः ॥ १८ ॥ अनुग्राहिकेअष्टादशंखंडं ॥ ॥ अथाहिताग्नेः प्रमीतस्यविधि ऽ
वाक्या व्याख्यास्यामोऽग्नि ऽ न्यस्यागोर्वत्सेनवागोदुर्ग्धेसाग्निवान्यान्यागोर्दुग्धमधस्तात्स्कंदेसमिधंधार
यमाणोहुत्वाजुहोति ॥ यदिनक्तंप्रमीयेतत्रानराहुतिंप्रपद्यापरपक्षेप्रमीयेताग्निहोत्रंदर्शपूर्णमासाभ्यांस्वपक्षंसं
पादयेद्यदिदक्षिणायनेप्रमीयेताग्निहोत्रेणदर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाऽशरीरदाहादहनेनवाससापादतो
देशेनप्रणाय्यप्रेहिप्रेहीतिदक्षिणपूर्वस्यांदिशिनाययेऽग्नीवतावाहयेत्तिरश्चीनयतिनस्यवर्त्मा
नुनयंत्यतोविहारान्नाययेद्यज्ञपात्राणिपश्चात्तूष्णीमन्वेयुः ॥ पश्चाच्चात्वालादुत्तरेणोपविष्टोऽ
हतानिवासा ऽ स्यपसव्यंआहृत्यदक्षिणपूर्वस्यांदिश्यग्निंप्रणीयेष्टिंकुर्वंतिसोमायपितृमतेषट्कपा
लः पुरोडाशउत्तानानित्तूष्णींतंत्रमवेक्ष्यमाणाः प्रचरेयुर्यथापित्र्यांक्षुप्येतयाजमान ऽ सपत्नीक
मावित्रीयासमुत्तरमितिचेदंतासंतिष्ठतेग्नेणगार्हपत्यमपरेणाहवनीय ऽ यजमानमात्मानंकर्षूंवाता
नस्यांचितिंचिन्वीतेकृष्णाजिनमास्तीर्यतिलैरवकीर्यतीर्थेनशरीरंप्रपद्यचित्यामारोप्यतिलैरवकार्या
सौस्वर्गायलोकायस्वाहेतिमनसापूर्णाहुतिंजुहुयात्छिद्रेपुहिरण्यशकलंनप्यस्यत्तचेतेतिदक्षिण
स्मिन्कर्णछिद्रेजुचेतेतिसव्येभासेतेतिदक्षिणस्मिन्नासिकाछिद्रेऽग्नेवैश्वानरस्येतिसव्येग्निऽस्तेजसेत्यास्ये
हिरण्यगर्भइत्यास्येजुहुयाद्याहुतिभिश्चासेचनेवंतिपात्राणिपयसः पूरयित्वादक्षिणस्मिन्न ऽ सेजुहू ऽ सहस्रस्तरा ऽ सादितिसव्य

MEMORIAL

अपभृतशकलं पुराडाशंकुक्ष्योः सान्नाय्य धान्यावुपस्थेअरणी २ वक्षमिशय्यां पार्श्वयोः स्फ्योपवेशावुदग्
डाधीमूर्वा रूलूखलं मुसलं पादयोः शकटमंतरा रूढ्तरा णियज्ञांगान्यग्निर्विचिनश्चेदकवि २ शतिमिष्ट
काः कृष्णाः समंतादुपदध्यादथलोहितानामजांगा २ वाएकवर्णादक्षिणापरस्यांदिशिशवनिर्हरणस्य
प्रथिनांघातयेनस्य वपामुत्खिद्य मुखंप्रच्छाद्यतिलेवरकीर्योगेघृंगान्यभिविदधातिदक्षिणेषु द
क्षिणानिसव्येषुसव्यानिशिरसिशिरश्चमेणाप्रच्छाद्यदिनांद्यातेयेनूगार्हपत्येपयः स्रपयित्वान
स्यसंतानमुध्यस्यमुखंप्रच्छाद्यतिलेखकीर्योल्पराजीभिस्तिस्रभिरादीपयेद्यदिगार्हपत्यान्नथमः शरो
रंत्रानुयाद्देवलोकंगमिष्यतीतिविद्यादिदक्षिणाग्नेः पितृलोकं २ यद्याहवनीयान्नभोलोकं २ यदि
युगपत्सर्वान्लोकान्गमिष्यतीतिविद्यात्स २ स्रष्टेष्वग्नि छंदोगस्त्रिः प्रथम २ सामगायतिनाकस्रप
र्णमितिवेषस्तेधूमकृण्वतीतिधूमउदिनऽग्नेरुडमहमसीतिज्वलितोहिरण्यनशकलंपरिलिखंति न
ता २ हिरण्यलेखांमनसाध्यर्युस्त्रिः परिषिंचेद्यथापित्र्यायांतर्णाप्रपरीस्पादनोऽवस्थायनमोमहिम्न
इतिपंचभिरुपतिष्ठते ॥१९॥ इतिअनुग्राहिकेएकानविं २ शतितमखंडं ॥ ॥ अनाहिताग्नेः प्रमी
तस्यविधिं २ व्याख्यास्यामः ॥शालाग्निनादहनंनिर्मथेनवाबालश्चेत्प्रमीयेतपृथिवीशरीरमसीतिमन
साभ्यां २ शरीरंनिरवयवेदरणीचप्राकूचंउदकरणात्स्नातासयः शौचं २ यज्ञाध्ययनानिचव्रतोपन
श्चेत्प्रमीयेतव्रतं २ विसृज्यकाष्ठानांचितिं २ संपूर्यापसव्यमादाहंकृत्वाऽनपेक्षमाणाः प्रयांतिस्त्रिरादक
नोपस्पृश्ययत्रौषधयोबहुलाभिजायंतेतत्रोपविश्ययमगाथांगायंतिदूर्वाकोऽप्रवालानां २ शमीवटा
पामार्गप्रवालानांमूर्धानिकृत्वागवांरिष्टेतोग्रामंप्रविशेयुर्गोष्ठद्वार्यक्षतमश्मानमग्निमुपस्पृश्यप्रविशेयुर्व

हिष्टारिकर्षूरवाताश्मशर्करंप्रतिष्ठाप्यपयोर्ध्वं २ सं २ स्रज्यप्रेतस्यनामगोत्रंगृहीत्वाऽग्निवस्तायसेनिवप्र
यथाकालंचपिंडनिधानंद्वादशेहनिश्राद्धंकुर्वीतबहून्नविकारानुपकल्प्यैकैकस्मैकानुदिष्टंकु
र्यान्नान्दीकुर्यादग्निरस्यतामितिविसर्गेमासिमासिनियतंब्राह्मणभोजयेत्सासपिंडीकरणात् ॥२०॥
इतिअनुग्राहिकेविं २ शतिमंखंडं ॥ ॥देशांतरस्थेप्रेतेसंग्रामहतेवाशरीरमाहृत्यविधिनादाहयेत्
यदितन्नविंदेद्दर्भीन्यास्तीर्यतेनैः पुरुषाकृतिंकृत्वामधुसर्पिषाभ्यज्यचितामारोप्यविधिनादाहयेत् ॥यदि
सर्वंनविंदेद्दिष्टंकृत्वाकक्षमादीपयेद्यज्ञपात्राणिचसर्वेषांज्ञातयउदकंकुर्वंतिदोहित्रानन्येकेसव्यक
निष्टिकयादर्भान्हिरण्यया ३ मुष्मैप्रयतमीक्षदंकानेऽञ्जलिनाएकैकस्यांचतुर्थ्यां २
समसप्तम्यांदशदश्यांदशशत्रमामाशौचवतांगुप्ताश्चनंसंचयनंचचतुर्थ्यामियुग्मान्ब्राह्मणा
भोजयेद्दृशादमवका २ शमी २ वत्सावकृतंचहारिद्रंक्षीरोदकेनास्थीन्यभिषिंचसयकनिष्ठि
कयापलाशशृंगेनचास्थीनिपत्रपुटेप्रास्यतिदक्षिणपूर्वस्यांदिशिकर्षूरवातावागितिनिवपेद्दक्षिणादश
तिदशधेनूर्दशोनउहोदशवासा २ सिदशका २ स्यानिप्राणापानाभ्यां २ वाएंतकृध्यंतेयेमतायकुर्वंति
नस्मात्स २ वत्सरंनपश्चात्तापीभवतिस्यानूषण्मासमिसेकेपितरंभ्रातरमुपाध्याय २ वाजयित्वान
लिप्यसेवंकृतेचेद्गच्छेदग्नीमुमाद्यायायुष्येरिष्टाऽनूर्ध्वमपरिमितेः क्रतुभिर्यजेत ॥२१॥ ॥
इतिअनुग्राहिकेएकविं २ शतिमखंडं ॥ ॥अशीसर्हं २ शिरसिदद्यान्ग्रीवायांतुदशैवतु ॥
बाह्वोस्त्रिंशतंदद्यादंगुलीषुदशैवतु ॥ उरस्यविं २ शतिंदद्यात्रिं २ शतिंजघनेनरे ॥अध्यर्धं २ पृ
ष्ठयोर्द्यात्तद्वादशार्धंप्रजननेतथा ॥ऊर्वोस्त्रिंशतंदद्यान्नवस्त्रधंजानुजंघयोः ॥पादांगुलीषुद
शैवएषप्रेतविधिःस्मृतः ॥२२॥ इतिअनुग्राहिकेद्वाविं २ शतिमखंडमू ॥ ॥ पर्यायेणेअन

ग्निकाया अयाज्यास्त्रीनिशाकल्याःसाकंयंपंचभागपरिचरेत्परिचर्यायाइत्याहमारुकोयदिविचारितामक्ष्व
तास्यादध्वर्युःपत्नीमनुब्रूयादावसथ्यमिमंपरिचरेद्यदिवितासुव्रतानीतिचित्रसेनोवात्स्यायन आचा
र्यः ॥ प्रेतपत्न्याविचारेपतितेप्रयुक्तादध्वनातदुःखात्प्रदाचारामलदिग्धेकवेष्यः शुचिवासानात्म
वेषुगछेन्नाकालेस्नायान्नहृष्येदेककालमश्नुतेपरिचरञ्जुभ्रूं श्वशुरंगुरुं स्कंधस्त्रिवर्ज
तावसथंपरिचरेत्सायंप्रातर्धर्मणपोर्णमास्यामावास्यायामाग्नेयःस्थालीपाकः सायंप्रातर्होमपर्व
कालेचेमादेवतायजेत ॥ सोमंतृष्टारंदेवानांपत्नीराकांसिनीवालींअग्निंगृहपतिमाज्येनैवजुहु
यात्सहावदेनोमिथुनौसंभवतः सहाग्नीनाधत्तः सहप्रजाः प्रजनयतः पूर्वोयजमानस्यलोकोऽपरः
पत्न्यादक्षिणाद्वौऽयस्मात्प्रोषितस्याशकवोपत्नीव्रतंधारयेत्तस्मादर्धभागिनीभवतियाज्यास्त्रि
योऽर्धभाकपत्नीयज्ञेयजमानस्यदाहवनीयेजुहोतिनदिष्टंयज्ञंयजमानस्यगार्हपत्येहुतंप
त्न्याःसमवायेचसंपत्नीपत्याकृतेषुगछतामितिमहसंबंधदर्शनान्मिथुनस्यस्त्रियाविकृतत्वा
न्मंत्रब्राह्मणकल्पेष्वेवमेवदर्शयतीतिश्रुतिः ॥ तत्रैकेमतांपत्नीं शालाग्निनादहंतिनिर्मथ्यंतान्यम
वैरग्निभिरपरेतन्नसत्क्यं ॥ योदहेदग्निहोत्रेणस्वेनभार्यांकथंचन ॥ सस्त्रीसंपद्यतेतेनभार्यांचा
स्यपुमानुभवेत् ॥ गार्हपत्यमुपसमाधायस्तम्बेन्मुखमादधीतनसयाकार्यसंगोशकृन्मूर्णमुजाव
लोमशर्णशरेशिकाःकमुकंसर्पिःस्रिग्धमग्निजनन्यावाप्योरण्यमग्निमवतारयेत् ॥ यातेअग्नेयो
गवतीस्त्रियाननूःस्वर्शेखाराद्धखानतयेदपात्रमारोहतितस्मैतेनमःस्वाहेतिहुत्वोरण्येनविधिनादाह रात्र
येदथयदियजमानः पूर्वंप्रमीयेताधानपूर्वेणपंचधाग्नीन्विहृत्यावसथ्यःपत्येप्रदेय ॥ आवसथ्यश्च ६
नस्याद्गार्हपत्यासंचमागः प्रदेयोनारणीस्त्रियोश्वावापत्न्यस्तमग्निमुपसमाधायायंनोअग्निवरि

वस्कृणोस्त्रिनिभूषणानिनिष्टयेयुर्निष्टसेषुविश्वंजानंविश्वंजनित्रंवैश्वानरंविश्वकर्मनदुवेम ॥
सभ्यावसथ्यौबहुधानिलीनौयोषाग्नयःसंभवंतिप्रजाभ्यःस्वाहेतिजुहोतिस्वयमनुगनेसर्वायजेयोजो
सिसहोसिबलमसिभ्राजोसीतिस्वानिभूषणानिपुंरग्निकालेशरस्तंबेनिष्टयेयुर्यस्तोऽग्निंसंक्रा
मेन्मग्निमुपसमाधायपरिवरेन्मतायांयाम्यश्वरुःसौम्योनेक्रतोवा ॥ २३ ॥ इतिअनुग्राहिकेत्र
योविंशतिमखंडम् ॥ ॥ अथातस्त्रयोदशेदिनेत्रिपक्षेसंवत्सरेवृध्दौवाश्राध्दएकोद्दिष्टस्य
सपिंडीकरणकल्पंव्याख्यास्यामः पश्चादग्नेःसमेषुदर्भेषुचतुर्षुदपात्राणिप्रयुनक्तिनैर्ऋतंप्रेतीयं
पात्रंत्रीणिपितृभ्यस्तेत्रीणिपात्रेपितृपात्रेष्वासिंचतियेसमानाःसमनसइतिद्वाभ्यामेवमेवपिंडपितृ
यज्ञेनविधिर्व्याख्यातः ॥ २४ ॥ इतिअनुग्राहिकेचतुर्विंशतिमखंडं ॥ अथातःसन्यासविधिंव्याख्या
स्यामोगृहस्थेप्रयोगोपसमुत्थायदृष्ट्वापसेऽपसानिवातेषांवृत्तिकल्पयित्वागुणवतिपुत्रेकुटुंबमावेश्या
थास्याग्निविनियोगोऽग्नयेपथिकृतेशंकपालोग्नयेवैश्वानरायद्वादशकपालंनिर्वपेद्व्याख्यातःप्रया
गसिध्यंनिर्वपणंदक्षिणाकालेसर्वस्वंदद्यात्सकुल्यानामंत्रान्मन्यग्नीन्समारोपयेत्सर्वाग्नित्रैवं
साक्षीकृतस्यदुष्कृतस्येतियमर्थोऽयंतेयोनिर्ऋतियइत्याहवनीयेगार्हपत्येदक्षिणाग्नौचात्मानं
प्रतापयेत्सर्वाणियज्ञपात्राण्यंतर्वेदिपुरुषाकृतिंकृत्वोलपराजीमिस्त्रिस्त्रिराशीपयेद्यद्यत्रत्रयावा
वावदतियोनोअग्निर्मयिगृह्णामीत्याहवनीयाद्गार्हपत्याद्दक्षिणाग्नेश्चभस्ममुष्टिंगृह्णातियथायंभ
स्ममुष्टिर्दिग्भ्यःप्रयआहृतोदिग्भ्यएवगछत्येवमथभवंतइत्यपिविध्यत्तनपेक्षमाणोव्रजतियत्सायं
प्राश्नातिसौम्यस्सायंहोमोयत्प्रातःसौम्यप्रातर्होमोयद्दर्शेनेष्ट्वादर्शंयत्पूर्णमासेनेष्ट्वापूर्णमासंय
न्नवयस्याश्नातिनेनाग्न्याग्रयणमवाप्नातियद्वपतिकेशश्मश्रुवापयतेसोपयतेसोस्याग्निष्टोमएव

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

सन्यासोरण्यं व्रजतिमूलफलभक्षोऽसंनभैक्षभक्षोवानऊर्ध्वमग्निप्रवेशनं वीराध्वानमनाशकं वाहृध्या
श्रमं वागच्छतिनपुनरागच्छतिवीरहाभवति॥२५॥ इतिअनुग्राहिकेपंचविंशतिमंत्रंडं
॥ ॥ अथातस्तीर्थसंचारानूव्याख्यास्यामआहवनीयोत्करावंतरावेदीतीर्थंचात्वालोत्करावंतरागार्हपत्यंचात्वा
लाहवनीयावंतरात्तनीयमाहवनीयं स्रुचश्चांतरेणचतुर्थंदक्षिणस्मिन्परिधिसंधौपंचममाग्नेयं
प्रथमंवारुणंद्वितीयंवायव्यंतृतीयमाश्विनंचतुर्थंवैष्णवंपंचमनेतेषामानुपूर्व्याप्रचारानूव्याख्यास्यामः॥
आहवनीयोत्करावंतरापात्राणांपत्नीनांकन्यानामुदकानामाज्यानांहविषां समिधां समाहरण
देहनतीर्थं॥चात्वालोत्करावंतरात्ऋत्विजांप्रविशनं यजमानस्यचसदसश्चोपगमनं॥चात्वालाहव
नीयावंतराजाघनीपरिक्रमणंपशुपरि क्रमणंवपायूपस्यचान्वाहारमाहवनीयं स्रुचश्चांतरेणा
ध्वर्युर्यजमानश्चोदक्षिणानिक्रमणंप्रतिक्रमणमनुव्याख्यातं॥ दक्षिणस्मिन्परिधिसंधावाश्रावण
प्रेषणस्वाहाकारवषट्कारसमिदाहुतिलोकतीर्थमेतानिवैपंचतीर्थानिभवंति॥येपंचसंवत्सरा
स्तीर्थेषुप्रतिष्ठितापशुंतिरितिविज्ञायतेऽतीर्थप्रपन्नाऋत्विजःपुरायुषःप्रमायुकाभवंति॥ती
र्थप्रपन्नाःसर्वमायुर्यंतियएवं विद्वान्प्रचरेत्सेर्वकामाअस्यसमृध्यंतेऽनोयदन्यथाप्रचरेदध्वर्ड.
मस्ययज्ञस्यवरुणपाशैर्वध्यतेनास्ययज्ञोदेवंगमोभवतिनास्ययज्ञोदेवंगमोभवतीति॥ ॥
समाप्तः॥ ॥श्रीकाशिविश्वेश्वरार्पणमस्तु॥ शुभंभवतु॥श्रीरस्तु॥ ॥७॥ ग्रंथसंख्या २३७इति
अनुग्राहिकसूत्रसंपूर्णम्॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥